

Botos Katalin – Botos József:

Reálbérek és gazdaságpolitika

„*A reálbérek három évtizede*” címmel tart a Magyar Közgazdasági Társaság internetes konferenciát . Előadásunkban azonban többről, és hosszabb időszakról lesz szó.

Mondanivalónk a *bérek és a politika* kapcsolatát szeretné vizsgálni, gyakorlatilag 60 évre visszamenőleg. A súlypont kétségtelenül a rendszerváltás után eltelt időszakon van, de nem lehet igazán érteni mondanivalónkat az időben mélyebb visszatekintés nélkül.

A rendszerváltozás hatalmas változást hozott a munkaerőpiacon. Korábban a *foglalkoztatottak* fogalom lényegében bérből és fizetésből élő *alkalmazottakat* jelentett. A rendszerváltozás után azonban sokan váltak – önkéntesen, de főleg kényszerből, - önfoglalkoztatóvá, vállalkozóvá.

Ma mintegy 3,2 millió alkalmazott és másfél millió egyéb foglalkoztatott van. Munkajövedelmük között van bizonyos különbség. Az alkalmazotti bérek és az összes foglalkoztatott bére között mintegy 20%-os differencia van. Az alkalmazotti bérek és a nem-alkalmazott foglalkoztatottak munkajövedelme között 60%.. De ne feledjük: az utóbbiaknak a munkafeltételeiket is maguknak kell biztosítaniuk. És ha azt nézzük, milyenek lesznek majd a nyugdíj-kilátásaik, abban is hátrányos elemeket látunk számukra.

Az 1960 utáni harminc évben az infláció létezett, de jó ideig szinte tabu-téma volt. Mondván, hogy infláció a szocialista gazdaságban nem lehetséges. (Tanulságos, hogy 1975-ben, Hagelmayer István kinevezésekor, az infláció és a konvertibilitás kutatását akarták megtiltani a Pénzügykutató Intézetben. Szerencsére, Hagelmayer István kiharcolta, hogy engedélyezzék.)

Az első évtizedekben még szerény emelkedés volt tapasztalható a reálbérekben. (Hogy milyen áron, nyomban kitérünk rá.) Az 1980-as években azonban az addig alacsony infláció megnövekedett, s ennek a hatása megmutatkozott *a reálbérekben* . 1987-től a reálbérek csökkennek. *A rendszer megbukott.*

Mivel az 1970-es évek elejétől Magyarország jelentősen eladósodott külföld felé, így folyamatos költségvetési megszorításokra kényszerültünk. IMF tagság előtt, de azután is. Hiszen akkor (csaknem) minden termelőeszköz állami kézben volt, s ezért a költségvetés helyzete megszabta a béremelési lehetőségeket. Mivel az eladósodás fokozódott, béremelésre nem volt igazán mód. Különösképpen arra nem, hogy a negyvenes években alul-bérezett humán területeken szükséges korrekciót végrehajtsák. Tehát *1970 után az eladósodás volt a béremelés forrása...*

Ilyen bérszerkezettel és bérszínvonallal mentünk át a piacgazdaságba. Az árak 1990 után hamar piacosodtak, a termelés visszaesése miatt a munkaerőpiacon viszont hamarosan munkanélküliség alakult ki. Dehogyan emelkedtek a bérek!... A költségvetésnek és a társadalombiztosításnak enyhítenie kellett a társadalmi sokkot. Ezeket a csatornákon át pénz került ki a forgalomba, s az infláció 35%-ig megemelkedett. A megtermelt *GDP-ből a munka részesedése* a rendszerváltás előtti utolsó év 30%-

ához képest *csökkent*. Különösen a második kormány idején! /Ekkor 20%-ra, *hatvan éves mélypontra* zuhant az arány!/

Hosszú távú idősoros elemzésünk egyértelműen mutatta, hogy a választások alkalmával az embereket a reáljövedelmük helyzete befolyásolta. Azok a kormányok tudtak újraválasztást elérni, amelyekben emelték a reálbéreket. (A szocializmusban pártkongresszustól pártkongresszusig, biztosítani a társadalmi békét.) 2002-2009 között ugyancsak emelték a reálbéreket – az eladósodás árán. (Mint 1990 előtt...) 2010 után viszont *végig emelkedtek a reálbérek*, - egészen az utolsó időkig. Hogy ennek az utóbbinak van köze az állam eladósodásához, különösen a humán területeken érzékelhető. Ott ugyanis csak későn láttak hozzá a bérek rendezéshez. Miért?

Készültünk az EU tagságra, majd belépve, kötelezővé vált a maastrichti 3 %-os deficit megtartása. A költségvetés mindvégig harapófogóban volt, mert az államadósság – bár sokat visszafizettünk belőle a 90-es években, az állami vagyon értékesítése árán –, továbbra is jelentős maradt. Az EU *2010-ben sem engedett a 3%-ból*. Így a kormány onnan vett el pénzt, ahonnan tudott. Nem adta meg a humán ágazatoknak, ami szükséges lett volna. Kényszerből. De a következő években azonban talán nem annyira a versenyszféra ösztönzésére kellett volna törekedni – bármennyire megértjük, hogy fontos ez, különösen a devizakényszer miatti export-ösztönzés. Márpedig a kormányzat valóban ezt tette. A versenyszférát ösztönözte. *Befolyó jövedelmekről mondott le* adó és járulék-csökkentéssel. Reménykedett, hogy ez forgalom-növekedést hoz, az ÁFA alapú gazdaságunkban majd bevételt is. De nem vált be igazán a várt következmény. Nem láttuk, hogy a kedvező külpiazi feltételek miatti alacsony kamatszintet kihasználva, javítani próbáltak volna időben a humánszféra helyzetén. Hamarabb kellett volna az ágazati korrekciókhoz hozzáfogni! Hiszen az ágazati beszámolók, a magyar gazdaságról szóló OECD-elemzések világosan jelezték már a korábbi évek során is a humán ágazatokban a súlyos problémát! A FIDESZ kormányok alatt sikerült csökkenteni az államadósságnak a *GDP-hez viszonyított részarányát* (a legutóbbi évek visszaesésétől eltekintve). Napjainkra, sajnos, a részarány csaknem olyan magasra emelkedett, mint a rendszerváltozás idején volt... Ebben a Covid-válság is szerepet játszik, de az ukrajnai háború, az EU-s pénzek visszatartása és a humán-ágazatok végletesen kiéleződött béremelési igénye is. Nem lehetett ugyanis az összeomlás előtt álló egészségügyi rendszerben tovább halogatni a bérrendezést, és az oktatásügy is harcolt a béremelésért. Nem indokolatlanul: a *kezdő bérek* olyan alacsonyak voltak, hogy a pályára való jelentkezést, illetve a hazai munkavállalást sem ösztönözték. Kritikus lett a létszámhelyzet, *előregedett* e szektorok munkaerő-állománya, s így éppen a *legfontosabb területeken maradt le hazánk a 21. században*.

A versenyszférában a bérek meglendültek, de ebben is volt negatív tényező: mintegy fél millió munkavállaló külföldre távozása. A munkaerő-hiány miatt nőttek itthon a bérek, meg azért is, mert a munkaerő-kereslet szerkezete változott. A kormány egyértelműen későn ébredt mindezeknek a tudatára. Mentségül csak azt a szomorú ténytet tudjuk felhozni, hogy *minden volt KGST országban* lemaradtak a humán területek. Az EU-ban, OECD-ben a rangsor utolsó helyén mindig ezek az országok találhatók. Tehát, itt rendszerhiba van!! Ami a térség gyors piacgazdasági átalakulásával függ össze, és amit a Nyugat egyáltalán nem vett figyelembe. De az a tény, hogy szinte **mindig mi vagyunk az utolsók** a rangsorban, az egyszerűen elfogadhatatlan...

Nem kívánunk belemenni továbbá annak a taglalásába, hogy az elmúlt évi infláció fellángolásában ki volt a felelős: a monetáris, vagy a fiskális politika. Egy biztos: a magyar gazdaság külpiazi, devizapiaci

fejleményektől való függése olyan tényező, amit a monetáris politikának figyelembe kellett vennie, a forint értékcsökkenésének mérséklése érdekében. Hiszen ez az elsődleges, törvényben rögzített feladata. A kamatemelések, amelyeket a stabilizálás érdekében tett, természetesen nem csökkentik, hanem növelik az inflációs nyomást. Azt se tudjuk megmondani, hogy a lépések pontos időzítése jó volt-e. Azt viszont igen, hogy a két gazdaságpolitikai terület huzakodása nem válik az ország hasznára. Az infláció elleni harc közös cél, *hiszen a reálbérek értéke ettől függ. A politikai stabilitás meg a reálbérek értékétől...*

Csongrád, 2024. május